Fundamentals of the adaptive educational environment in the system of specialized school education

Dilbar SHUKUROVA¹

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

ARTICLE INFO

Article history:

Received June 2021
Received in revised form
20 June 2021
Accepted 15 July 2021
Available online
15 August 2021

Keywords:

learning environment,
learning space,
educational design,
educational adaptive
environment,
child with special needs,
specialized school.

ABSTRACT

The article examines the history of the educational environment, the concept of the educational environment abroad, the views of scientists on the concept of the educational environment and the adaptive educational environment, the development of the educational environment in Uzbekistan, the emergence of the adaptive educational environment. the basics of the environment, ways to create an adaptive learning environment for students of specialized schools, the right of children with special needs to education and conditions, the separation of the traditional educational process and the adaptive educational process, the impact of education on the upbringing of children in need and correcting their shortcomings.

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ixtisoslashtirilgan maktab ta'lim tizimida moslashuvchan ta'lim muhiti asoslari

Kalit so'zlar:

ta'limiy muhit,
ta'lim makoni,
ta'lim dizayni,
moslashuvchan ta'limiy
muhit,
alohida yordamga muhtoj
bo'lgan bola,
ixtisoslashtirilgan maktab.

ANNOTATSIYA

Ushu maqola mazmunida ta'limiy muhit tarixi, chet elda ta'limiy muhit tushunchasining yoritib berilishi, olimlar tomonidan ta'limiy muhit va moslashuvchan ta'limiy muhit tushunchalariga qaratilgan fikrlari, O'zbekistonda ta'limiy muhitni rivojlantirish, moslashuvchan ta'limiy muhitning kelib chiqish asoslari, ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilari uchun moslashuvchan ta'limiy muhitni yaratib berish yo'llari, alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar ta'lim olish huquqlari va ular uchun yaratilgan shart sharoitlar, ananaviy ta'lim jarayoni va moslashuvchan ta'lim jarayonining alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalar ta'lim tarbiya olishi va ulardagi nuqsonlarini korrektsiya qilishdagi ta'siri haqida yoritib berilgan.

¹ Lecturer, Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan.
E-mail: dilbarmatkasimova@gmail.com.

Основы адаптивной образовательной среды в системе специализированного школьного образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

учебная среда,
учебное пространство,
образовательный дизайн,
образовательная учебная
среда,
ребенок с особыми
нуждами,
специализированная
школа.

В статье рассматриваются история образовательной среды, концепция образовательной среды за рубежом, взгляды ученых на концепцию образовательной среды и адаптивный образовательной среды, развитие образовательной среды в Узбекистане, зарождение адаптивной образовательной среды, основы окружающей среды, способы создания адаптивной учебной среды для учащихся специализированных школ, право детей с особыми потребностями на образование и условия, разделение традиционного учебного процесса и адаптивного учебного процесса, влияние образования на воспитание нуждающихся детей и исправление их недостатков.

Atrof-muhitni idrok etish va bilish, psixologik talqin qilish muhim omillardan biridir, inson bu jarayonlarning yordami bilan ijtimoiy hayotning turli shakllarida o'zligini nomoyon etadi, shaxslararo munosabat o'rnatadi. Shu bilan bir qatorda ta'lim jarayon ham ijtimoiy muhitning ajralmas bir bo'lagi bo'lib hizmat qiladi. Ta'lim muhiti-bu shaxsni shakllantirish uchun ta'sir va sharoitlar, shuningdek, ijtimoiy muhitida o'z tarkibiga ega bo'lish imkoniyatidir. Ta'limiy muhit tarixiga nazar soladigan bo'lsak ta'limiy muhit vaziyatlarning birlashuvi sifatida ijtimoiy-madaniy muhitning quyi tizimi sifatida qaralishi va o'quvchilarning shaxs hususiyatlarini rivojlantirish uchun maxsus uyushgan pedagogik sharoitlarning yaxlitligi sifatida qabul qilingan. Xorijiy adabiyotlarda "Ta'lim muhiti" tushunchasi "O'quv dizayni", "Ta'lim maydoni", "Maktab muhiti", "Maktab madaniyati", kabi tushunchalar bilan namoyon bo'ladi. Ta'lim-tarbiya jarayoning uzluksiz jadal suratda rivojlanishi kelajak avlodni barkamol bo'lib yetishib chiqishining asosiy omillaridan biridir. Shu jumladan jamiyatimizdagi ta'lim oluvchi o'quvchilar uchun ta'limiy muhitni yaratib berishda bolalarning ijtimoiy huquqiy huquqlari asos bo'lib hizmat qiladi. Sog'lom tengdoshlari kabi alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalarimiz uchun ham ixtisoslash-tirilgan maktablarda moslashuvchan ta'limiy muhitni tashkil etish ta'lim tizimini tashkillashtirishning asosiy vazifalaridan biri sanaladi. Bu haqida, Umumjahon xalqaro hujjatlarda ham keltirib o'tilgan bo'lib, Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya-sining 28-moddasida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 41-moddasida, O'zbekiston Respublikasi ta'lim to'g'risidagi qonuning 20, 51, 52, 55-moddalarida imkoniyati cheklangan bolalar va shaxslarni ta'lim olish huquqlari belgilab qo'yilgan. Ixtisoslash-tirilgan maktablarda moslashuvchan ta'limiy muhitni tashkil etish tushunchasi mohiyatini ochib berish maqsadida "moslashish" tushunchasining talqinini o'rganishni taklif qilamiz. Sotsiologiya fani doirasida "Moslashish" so'zi quyidagi talqinda berilgan bo'lib: O'z-o'zini tashkil etuvchi tizimlarning o'zgaruvchan atrof-muhit sharoitlariga moslashish jarayoni deb tariflangan. Moslashish tushunchasini yana turli hil ijtimoiy vositalar yordamida o'zgaruvchan muhitda shaxsning faol moslashuvi jarayoni sifatida tasavvur qilishimiz ham mumkin. Psixologiya fani doirasida esa "moslashish" so'zi insonning atrof-muhit omillari va yashash sharoitlari majmuiga moslashishining ko'p bosqichli jarayonini bildiruvchi psixologik-pedagogik, ijtimoiy tushunchadir. Moslashuvchan ta'lim jarayonida muvaffa-

qiyatli moslashish alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalalarning o'sishi va rivojlanishiga o'z ijobiy ta'sirini ko'rsatadi va bolalarda umumiy va kasbiy fanlar doirasida ta'limiy muhitda o'zlashtirish, ijtimoiy munosabatlarga onson qo'shilishi uchun imkoniyat yaratadi. Moslashuvchan ta'lim muhiti haqida chet el olimi E.A. Yamburg tomonidan "Bolaga atrofdagi dunyo bilan ochiq munosabatda bo'lishiga imkon beradi, uning haqiqatlarini o'quv materialining bir qismiga aylantiradi va o'qituvchi bola rivojlanishida yetarli pedagogik texnologiyalarni qo'lay oladi" deb fikr bildirgan. E.A. Yamburg qarashlarini tahlil qiladigan bo'lsak moslashuvchan ta'lim muhitining tashkiliy-pedagogik modelining an'anaviy modeldan asosiy farqlarini aniqlashga imkon berdi. An'anaviy modelda o'qitish va tarbiyalash bir hil dasturlar, o'quv reja, o'quv va didaktik vositalar, talablar, usullar va shakllar asosida amalga oshiriladi va bu alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalardagi individual xususiyatlarini nomoyon bo'lishiga boladagi muloqot ko'nikmalarining rivojlanishiga to'liq imkoniyatlarni yaratib bermaydi. Shu boisidan, rivojlanishida turli nuqsonlarga ega bo'lgan o'quvchilarda muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda moslashuvchan ta'lim muhiti katta ahamiyatga egadir. Alohida yordamga muhtoj bo'lgan bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuviga to'sqinlik qiladigan nuqsonlaridan biri ulardagi nutqiy malakalarning etishmasligi bo'lib ular suhbatga kirishish jarayonida o'z fikrlarini yetkazib bera olmasligi atrofdagi tengdoshlari bilan o'zaro kommunikativ aloqalarni o'rnata olmasligi kabi ijtimoiy muommolar yuzaga keladi. Demak moslashuvchan ta'lim muhiti modelini yaratishning muhim jihatlaridan biri ixtisoslashtirilgan maktablarda ta'lim-tarbiya jarayonini o'quvchilarning ijtimoiy imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda loyihalashtirishdan iboratdir. Moslashuvchan ta'lim muhitida bola shaxsini har tomonlama rivojlantirish uchun yetarlicha shart-sharoit yaratish, Ixtisoslashtirilgan maktablar moslashuvchan ta'lim muhitini tashkil etishda quyidagi omillarni o'z ichiga olishi zarur

- ma'naviy-marifiy omillar,
- ta'limiy-tarbiyaviy omillar,

moslashuvchan ta'limiy muhit tashkil etishda ushbu omillar ma'lumot va axbarotlarning bir-biri bilan bog'lab turadi, bir-birini to'ldiradi, boyitadi va ta'lim jarayoning har bir jabhasiga ta'sir qiladi. Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, moslashuvchan ta'lim muhiti o'z tizimiga ega bo'lgan ta'limiy muhitning alohida yordamga muhtoj bo'lgan qatlamiga moslashtirilgan ko'rinishdir. Moslashuvchan ta'lim muhitini ta'lim beruvchi o'qituvchi va ularning ota-onalari tomonidan o'quvchi uchun ishlab chiqilgan individual tizim asosida izchil amalga oshirish zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi <https://lex.uz/docs/-20596>.
2. O'zbekiston Respublikasi ta'lim to'g'risidagi qonuni <https://lex.uz/docs/-5013007>.
3. P.M. Po'latova "Maxsus pedagogika – Oligofreno pedagogika": G'afur G'ulom nashryot – matbaa ijodiy uyi. Toshkent. – 2005 yil.
4. Кулюткин Ю., Тарасов С. Образовательная среда и развитие личности // Internet: http://www.znanie.org/gurnal/nl_01/obraz_sreda.html.